

**КОНСТИТУЦІЯ
УКРАЇНИ**

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Ми, Український народ - громадяни України усіх національностей,

виражаючи свою суверенну волю,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого Українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключаючись про зміцнення громадянської злагоди та справедливості на землі України,

беручи до уваги право кожного на щастя і радість життя,

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,

враховуючи досвід розвитку конституціоналізму в Україні, європейську та світову конституційну традицію,

приймаємо цю Конституцію - Основний Закон України.

РОЗДІЛ І

ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, правова держава.

Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 2. Україна є республікою.

Носієм національного суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною.

Правління Українського народу засновано на вільному формуванні думки та на всезагальному, рівному виборчому праві.

Народ здійснює владу безпосередньо шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які відповідальні перед народом та знаходяться під його контролем.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народу України й здійснюється шляхом проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Це право не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Народ має право на опір тиранії та проти узурпації державної влади.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свої дії та бездіяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Права і свободи людини є пріоритетними перед іншими соціальними цінностями та інтересами.

В Україні здійснюється принцип соціальної справедливості, побудований на урівноваженості прав і обов'язків людини та інтересів суспільства, колективу та окремої особи, домірності вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини.

Стаття 4. В Україні визнається і діє принцип верховенства права, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування забезпечують ефективну реалізацію, охорону та захист закріплених у Конституції основоположних прав і свобод.

Конституція України має найвищу юридичну силу та є основою конституційної законності.

Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і не можуть їй суперечити.

Норми Конституції України є нормами прямої дії, якщо Конституція України не встановлює іншого.

Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Стаття 5. В Україні існує єдине громадянство.

Підстави набуття і припинення громадянства України

визначаються законом.

Ніхто не може бути позбавлений громадянства безпідставно і проти його волі.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється відповідно до закону і на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої, судової влади та інші органи державної влади, передбачені Конституцією, здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до конституційних законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Держава забезпечує всебічний розвиток місцевого самоврядування. Органи державної влади зобов'язані поважати місцеве самоврядування та права громади.

Місцеве самоврядування бере участь у здійсненні державної влади відповідно до Конституції та законів України.

Стаття 8. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права безпосередньо діють на території України.

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Народною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж передбачені законом України, застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 9. Державною мовою в Україні є українська мова.

Державна мова є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і

захист мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 10. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури.

Держава забезпечує громадянам, що належать до національних та етнічних меншин, свободу збереження та розвиток власної мови, збереження звичаїв та традицій, а також розвиток власної культури.

Національні та етнічні меншини мають право на створення власних освітніх, культурних та таких, що слугують охороні релігійної самобутності установ, а також на участь у вирішенні питань, що стосуються їх культурної самобутності.

Стаття 11. Україна здійснює захист прав та інтересів своїх громадян, які проживають або перебувають за межами держави, а також сприяє розширенню їх зв'язків з Україною.

Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Українській діаспорі в інших державах гарантується особливе протегування і захист з боку України.

Стаття 12. Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Інформаційно-частотний ресурс є національним надбанням.

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Держава реалізує суверенні права стосовно радіочастотного спектра і позицій геостационарної орбіти, визначених для України міжнародними угодами.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності

і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Законом встановлюється, який об'єкт права власності, необхідний для забезпечення потреб суспільства, розвитку національної економіки і публічного інтересу, може знаходитися лише у власності держави або громади.

Законом також встановлюється, які об'єкти права власності можуть перебувати лише у власності або користуванні громадян або юридичних осіб, що проживають або перебувають на території України.

Стаття 13. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави та суспільства.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до Конституції та законів України.

Стаття 14. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Держава забезпечує формування, всебічний розвиток і поширення ідеології, спрямованої на консолідацію і розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах.

Фінансування діяльності політичних партій здійснюється відкрито.

Стаття 15. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України

Стаття 16. Оборона України, захист конституційного ладу України, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, боротьба з незаконними збройними формуваннями покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз, крім випадків, передбачених Конституцією України або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Народною Радою України.

Стаття 17. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 18. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України - стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України.

Головним елементом Великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний

Герб України).

Державний Гімн України - національний гімн на музику Михайла Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

РОЗДІЛ II ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА, СВОБОДИ, ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, ЇХ ГАРАНТІЇ

Стаття 19. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності, основоположних правах і свободах.

Права і свободи людини є невідчужуваними, непорушними та взаємопов'язаними.

Стаття 20. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів, інших нормативно-правових актів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 21. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, на визнання її унікальності, цінності і значимості як для неї самої, так і для суспільства, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Завданням держави є усунення перешкоди економічного і соціального характеру, які, обмежуючи свободу і рівність громадян, заважають повному розвитку людської особистості і ефективної участі всіх трудящих у політичній, економічній і соціальній сферах суспільства.

Стаття 22. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи.

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження та місця проживання, генетичних характеристик обмеженої працездатності та віку, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній

і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Діти в Україні визнаються повинні рівноправними особистостями. Законом визначаються можливості дітей впливати, з урахуванням рівня їх розвитку, на справи, що їх стосуються.

Стаття 23. Українське громадянство набувається за народженням від батьків, які є громадянами України.

Кожна дитина, один із батьків якої є громадянином України, має право на українське громадянство за народженням.

Інші випадки набуття українського громадянства визначаються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений українського громадянства, якщо лише він сам не відмовиться від нього.

Громадянин України не може бути позбавлений права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 24. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у відповідності з міжнародними зобов'язаннями України у порядку, встановленому законом.

Ніхто не може бути висланий чи підданий екстрадиції у державу, в якій не скасована смертна кара. За рішенням суду особа не може бути вислана чи піддана екстрадиції, якщо існує реальна небезпека, що ця особа буде піддана катуванню, іншим видам нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання.

Стаття 25. Кожна людина має невід'ємне право на життя, безпеку життєдіяльності та здоров'я.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Охорона та захист життя та здоров'я людини є обов'язком держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб.

Всі форми клонування і втручання до генетичного матеріалу людських репродуктивних клітин і ембріонів є незаконним. Будь-які дії, спрямовані на створення людини, генетично ідентичної до іншої людини – живої чи мертвої, у тому числі репродуктивне клонування людських істот заборонено.

Репродуктивний і генетичний матеріал нелюдських істот не може бути введений в або поєднаний з людським репродуктивним матеріалом.

Жодна людина не може бути засуджена до смертної кари або страчена.

Стаття 26. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим або будь-яким іншим дослідям чи експериментам.

Стаття 27. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи іншому правопорушенню, перепинити їх, уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сорока восьми годин з моменту фактичного затримання має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо

протягом сорока восьми годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено зрозумілою для нього мовою про мотиви арешту чи затримання, надано право на один телефонний дзвінок за рахунок держави, роз'яснено його права, надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою адвоката за рахунок держави.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Кожен, хто був жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили.

Стаття 28. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 29. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 30. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Інформація про особисте та сімейне життя особи - будь-які відомості, дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових

або службових повноважень є конфіденційною.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки та прав людини.

Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею, спростовувати недостовірну інформацію про себе, вимагати її вилучення, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Ці права можуть бути обмежені законом з урахуванням необхідності в демократичному суспільстві та в інтересах національної або економічної безпеки, територіальної цілісності, з метою запобігання злочинам, для захисту здоров'я та моралі, з метою захисту свобод та прав інших людей.

Стаття 31. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 32. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і

передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Ніхто не може бути примушений прийняти певні погляди, їх виражати чи відмовитися від них.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір не порушуючи права інших осіб.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом з урахуванням необхідності в демократичному суспільстві та в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення чи моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Держава забезпечує умови вільного надання інформації, необхідної для демократичного формування громадської думки.

Мистецтво та наука, дослідження та викладання вільні. Свобода викладання не звільняє від обов'язку зберігати вірність Конституції.

Стаття 33. Кожен має невід'ємне право на свободу думки, совісті та віросповідання, що гарантує недоторканність сумління в питаннях ставлення до релігії, світогляду і віросповідання. Це право включає свободу вільно обирати та свободу сповідувати свою релігію або переконання під час навчання, богослужіння, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно або не сповідувати ніякої, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом з урахування необхідності у демократичному суспільстві лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і суспільної моралі або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні є добровільними об'єднаннями громадян на основі єдиного віровчення.

Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова чи мати перевагу однієї над іншою.

Держава визнає рівноправність усіх церков і релігійних організацій, які діють на законних підставах.

Ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед

державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань людини. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою або роботою.

Стаття 34. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних, інших інтересів, якщо їхні цілі і діяльність не суперечать Конституції і законам України.

Ніхто не може бути примушений належати до будь-якого об'єднання, політичної партії чи громадської організації.

Законом можуть бути встановлені обмеження щодо об'єднань, необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи органів державної влади.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Забора на діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України.

Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Стаття 35. Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту трудових, соціальних та економічних прав та інтересів.

Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права.

Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Держава, органи державної влади та місцевого самоврядування, роботодавці та адміністрація підприємств, установ і організацій, їх посадові і службові особи зобов'язані поважати права профспілок та їх членів. Участь профспілок у регулюванні трудових прав і свобод гарантується і здійснюється відповідно до закону.

Уповноважені представники профспілок укладають щорічну Генеральну угоду з Кабінетом Міністрів України та уповноваженими представниками роботодавців.

Представник профспілок має право на один виступ у Народній Раді України протягом чергової або позачергової сесії.

Стаття 36. Кожен громадянин України має право безпосередньо або через вільно обраних представників брати участь у здійсненні безпосередньої демократії, державної влади, місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, доступу до державної служби і муніципальної служби, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства і держави.

Право доступу до державної служби, а також до муніципальної служби є рівним для всіх громадян і здійснюється відповідно до Конституції та законів України.

Стаття 37. Громадяни України мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування не менш ніж за сорок вісім годин.

Обмеження щодо реалізації цього права можуть встановлюватися не інакше як за законом або судом відповідно до

закону, якщо вони є необхідними у демократичному суспільстві і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 38. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 39. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом та відповідно до загальних принципів міжнародного права, за умови попередньої справедливої і повної компенсації за заподіяну шкоду. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 40. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Право на підприємницьку діяльність окремих осіб, визначених законом, може бути обмежене з метою забезпечення принципу несумісності.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій

діяльності. Не допускаються зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 41. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Держава здійснює політику повної продуктивної зайнятості шляхом реалізації програм боротьби з безробіттям, у тому числі реалізації та підтримки професійного консультування та навчання, а також публічної праці та інтервенції праці.

Використання примусової чи обов'язкової праці забороняється. Не вважається примусовою або обов'язковою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці дітей віком до 16 років заборонено.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Мінімальний розмір винагороди за працю і спосіб встановлення цього розміру визначається законом.

Стаття 42. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки,

охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.

Заборона страйку можлива лише на підставі закону з урахуванням необхідності у демократичному суспільстві.

Стаття 43. Кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 44. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків фізичних осіб, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 45. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Держава сприяє стимулюванню приватного будівництва житла, заохочує створення житлових кооперативів, інших

житлово-будівельних ініціатив, стимулює будівництво доступного і соціального житла, розробляє програми і здійснює політику забезпечення соціальним житлом незаможних, безпритульних та інших визначених законом груп населення.

Держава забезпечує сумірність розміру комунальних платежів прожитковому мінімуму, встановленому законом.

Стаття 46. Кожен має право на гідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, необхідний для духовного і життєвого розвитку, у тому числі достатнє харчування, одяг, житло і на неухильне поліпшення умов життя. Це право забезпечується встановленням мінімального розміру пенсії, інших видів соціальних виплат і допомоги, а також заробітної плати, не нижчого ніж прожитковий мінімум, визначений законом

Держава зобов'язана створювати умови для здійснення громадянами цього права

Стаття 47. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг визначаються законом.

Держава зобов'язана забезпечити особливу турботу про здоров'я дітей, вагітних жінок, осіб з фізичними та розумовими вадами, а також осіб похилого віку.

Держава зобов'язана запобігати, лікувати та вести боротьбу з епідемічними, ендемічними, професійними та іншими захворюваннями і попереджувати негативні для здоров'я наслідки деградації навколишнього середовища.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 48. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Держава забезпечує кожному підвищений рівень захисту довкілля, поліпшення його якості відповідно до принципу сталого розвитку, захист і розумне (збалансоване) використання довкілля та всіх елементів екосистеми.

Кожен зобов'язаний як індивідуально, так і спільно з іншими людьми захищати і покращувати довкілля на благо нинішнього та майбутніх поколінь.

Стаття 49. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Держава при здійсненні соціальної та економічної політики забезпечує право на допомогу з боку держави для малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей.

Стаття 50. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Діти мають право на захист і догляд, необхідний для їх благополуччя. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Діти мають право на вільне вираження своїх поглядів, право на прямі контакти з обома батьками, якщо вони не суперечать їх інтересам.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.

Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність

щодо дітей.

Стаття 51. Кожен має право на освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації.

Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність освіти, що передбачає відсутність внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу, дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на відкритій конкурсній основі за рахунок коштів відповідного бюджету.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства шляхом запровадження державних цільових програм.

Стаття 52. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття **53.** Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші порушення прав та свобод.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Народної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття **54.** Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття **55.** Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття **56.** Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи

наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 57. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 58. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину чи іншого правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню або притягнута до іншого виду юридичної відповідальності, доки її вину не буде доведено в законному порядку а у випадку вчинення злочину – також встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину чи іншого правопорушення.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, особливо, не уповноваженою на здійснення такої діяльності, або на припущеннях.

Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 59. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 60. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть

встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 2, 22, 23, 25, 26, 27, 38, 45, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59 цієї Конституції.

Стаття 61. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 62. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки.

Стаття 63. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до органів державного фіскального контролю за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 64. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

РОЗДІЛ III

ВИБОРИ, РЕФЕРЕНДУМИ ТА ІНШІ ФОРМИ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Стаття 65. Український народ як вищий суверен і суб'єкт влади здійснює своє волевиявлення в Україні через вибори, референдум, народну законодавчу ініціативу, відкликання народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради, загальні збори громади (загальні збори громадян за місцем проживання), місцеві ініціативи та інші визначені законом форми безпосередньої демократії.

Держававживає заходів для гарантування громадянам України, які мають право голосу, їх вільного та дійсного волевиявлення під час організації та проведення виборів, референдумів, інших форм прямої демократії.

Стаття 66. Право голосу на виборах, референдумах та під час здійснення волевиявлення народу в інших формах прямої демократії мають громадяни України, які досягли на день голосування вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни України, яких визнано судом недієздатними або стосовно яких у визначеному законом порядку встановлено факт наявності у них подвійного громадянства.

Стаття 67. Вибори до Народної Ради України, а також вибори Президента України, Верховної Ради Автономної республіки Крим та представницьких органів місцевого самоврядування є періодичними, вільними і чесними та відбуваються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Стаття 68. Всеукраїнський референдум призначається Народною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується Народною Радою України або Президентом України на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Всеукраїнський референдум про висловлення недовіри Президентові України проголошується Народною Радою України.

Стаття 69. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання прийняття нової Конституції України, внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, а також про зміну кордонів території України.

Стаття 70. Проведення всеукраїнського референдуму не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

Стаття 71. За предметом всеукраїнський референдум може бути:

1) про схвалення нової Конституції України, внесення змін до чинної Конституції України, визнання закону про внесення змін до Конституції України таким, що втратив чинність (конституційний референдум);

2) про зміну кордонів території України (ратифікаційний референдум);

3) про прийняття чи визнання закону України таким, що втратив чинність (законодавчий референдум);

4) про висловлення недовіри Народній Раді України або Президентові України (вотумний референдум);

5) з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Всеукраїнський референдум не проводиться у разі визнання Конституційним Судом України законопроекту, який виноситься на такий референдум (пункти 1, 3 частини першої цієї статті), таким, що не відповідає Конституції України повністю або в окремій частині.

Стаття 72. Рішення, винесене на всеукраїнський референдум, вважається прийнятим за умови, що за його прийняття проголосувала більшість громадян України від числа тих громадян України, які мають право голосу.

Стаття 73. Місцевий референдум є формою участі

територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.

Місцевий референдум ініціюється відповідною місцевою радою, сільським, селищним міським головою або на вимогу не менш як десяти відсотків громадян України – членів територіальної громади, які мають право голосу та відповідно до закону проголошується відповідною місцевою радою.

Перелік питань, які не можуть бути предметом місцевого референдуму, визначається законом.

Рішення щодо внесеного на місцевий референдум питання, вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість громадян України – членів відповідної територіальної громади, які мають право голосу.

Порядок організації та проведення місцевого референдуму визначається законом.

Стаття 74. Проекти рішень, що виносяться на всеукраїнський та місцевий референдуми, не повинні скасовувати чи обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини і громадянина або бути спрямованими на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Рішення, прийняте на всеукраїнському або місцевому референдумі, не потребує затвердження будь-яким органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами.

Рішення, прийняте на всеукраїнському або місцевому референдумі, може бути змінене виключно шляхом проведення нового всеукраїнського або місцевого референдуму.

Рішення, прийняте на всеукраїнському або місцевому референдумі громадян, що проживають в області (обласному референдумі), набирає чинності у день проголошення результатів референдуму Центральною виборчою комісією. Рішення, прийняте на іншому місцевому референдумі, набирає чинності у день проголошення результатів місцевого референдуму відповідною територіальною (обласною) виборчою комісією.

Стаття 75. Народна законодавча ініціатива є формою здійснення влади та прямої участі Українського народу у законодавчому процесі.

Народна законодавча ініціатива реалізується шляхом вільного та безперешкодного збирання підписів на підтримку

підготовленого ініціативною групою законопроекту.

Народна законодавча ініціатива вноситься до Народної Ради України як законопроект за умови зібрання під текстом законопроекту підписів не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, а також за умови, що такі підписи зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Законопроект, внесений відповідно до частини третьої цієї статті, розглядається Народною Радою України позачергово.

Якщо Народна Рада України не ухвалила протягом двох місяців закону, проект якого внесений у порядку законодавчої ініціативи народу та отримав шість мільйонів підписів не менш як у двох третинах областей України, Президент України може достроково припинити повноваження Народної Ради України та призначити нові вибори до Народної Ради України.

Стаття 76. Держава гарантує виборцям право на відкликання народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради.

Підставами для відкликання виборцями обраного ними народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради можуть бути: порушення ним Конституції та законів України; систематичне невиконання депутатських обов'язків; використання наданих повноважень в особистих корисливих цілях; невідповідність його практичної діяльності основним положенням передвиборної програми, підтвержене відповідною аналітичною довідкою; систематичне порушення норм депутатської етики та суспільної моралі.

Право порушувати питання про відкликання народного депутата України, депутата Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради належить виключно виборцям відповідного виборчого округу, яке реалізується ними в порядку і формах, визначених законом.

Стаття 77. Судді місцевих судів обираються громадянами України, які мають право голосу, відповідно в межах району, району в місті, міста на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні строком на десять років.

Стаття 78. Загальні збори територіальної громади (загальні

збори вибраних представників округів територіальної громади або збори громадян за місцем проживання) є формою їх прямої участі у вирішенні питань місцевого значення.

Рішення таких загальних зборів є обов'язковими для розгляду та врахування при вирішенні питань місцевого значення органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Вимоги щодо організації та порядку проведення загальних зборів визначаються законом.

Стаття 79. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у місцевій раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд місцевої ради визначається законом.

Місцева ініціатива, внесена на розгляд місцевої ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні місцевої ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

Рішення місцевої ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, доводиться до відома територіальної громади в порядку, встановленому законом.

Стаття 80. Законом України можуть бути визначені також інші форми прямої демократії та особливості їх здійснення Українським народом або територіальними громадами .

РОЗДІЛ IV ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА ТА ОРГАНИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Стаття **81.** Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Народна Рада України.

Народна Рада України має виключне право представляти Український народ та виступати від його імені як усередині держави, так і в міжнародних відносинах.

Повноваження Народної Ради України встановлюються Конституцією України.

Делегування повноважень Народної Ради України іншим органам державної влади або посадовим особам, а також привласнення цих повноважень заборонено.

Стаття **82.** Конституційний склад Народної Ради України – сто народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на підставі застосування мажоритарної виборчої системи відносної більшості строком на чотири роки.

Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг тридцяти років, має право голосу, проживає в Україні протягом останніх п'ятнадцяти перед днем виборів років, має вищу освіту та володіє державною мовою.

Не може бути обраним народним депутатом України громадянин України, щодо якого відповідно до закону встановлено факт подвійного громадянства, а так само громадянина, який має судимість за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Народної Ради України становить чотири роки.

Стаття **83.** Чергові вибори до Народної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня четвертого року повноважень Народної Ради України.

Позачергові вибори до Народної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період сорока п'яти днів з дня набуття чинності указу про дострокове припинення повноважень

Народної Ради України.

Порядок організації та проведення виборів до Народної Ради України встановлюється законом.

Стаття 84. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній або на муніципальній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, а також обмеження антикорупційного характеру, встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, а також передбачені законами як інші обмеження антикорупційного характеру для перебування на державній службі, народний депутат України у десятиденний строк з дня виникнення цих обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

Стаття 85. Народна Рада України визначає для народних депутатів України винагороду, яка не може перевищувати десяти мінімальних розмірів заробітної плати, визначених законом.

Збільшення розміру винагороди народним депутатам України має бути сумірним з фінансовими можливостями держави та вимогами соціальної справедливості щодо народної влади.

Збільшення розміру винагороди народним депутатам України у межах, визначених частиною першою цієї статті, допускається, як виняток, лише для народних депутатів України наступного скликання.

Стаття 86. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

«Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників».

Присягу зачитує найстарший (з присутніх) за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Народної Ради України, після чого народні депутати України скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Якщо обрана народним депутатом особа не скріпила підписом присягу або відмовилася скласти присягу, така особа втрачає депутатський мандат після завершення першого засідання новообраної Народної Ради України.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

Стаття 87. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Народні депутати України не можуть бути притягнені до адміністративної та кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані у залі засідань Народної Ради України під час сесії Народної Ради України.

Стаття 88. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Народної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

1) складення повноважень за особистою заявою народного депутата України (заява не відкликається);

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України;

3) визнання народного депутата України судом недієздатним або безвісно відсутнім;

4) встановлення факту наявності подвійного громадянства або припинення громадянства народного депутата України, виїзду народного депутата України на постійне проживання за межі України;

5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини

народним депутатом України не усунуто;

6) у разі відкликання народного депутата України виборцями з підстав та в порядку, що встановлюються законом;

7) встановлення комітетом Народної Ради України, до відання якого віднесені питання регламенту, депутатської етики та організації роботи Народної Ради України, фактів відсутності народного депутата України без поважних причин на п'яти пленарних засіданнях Народної Ради України;

8) встановлення комітетом Народної Ради України, до відання якого віднесені питання регламенту, депутатської етики та організації роботи Народної Ради України, не менш як трьох фактів порушення народним депутатом України парламентської дисципліни;

9) участі під час проведення пленарного засідання в заподіянні тілесних ушкоджень іншому народному депутатові України;

10) появи на пленарному засіданні в нетверезому стані,

11) порушення народним депутатом України принципу особистого голосування;

12) смерті народного депутата України.

За фактом порушень, зазначених у пунктах 9-10 частини другої цієї статті, парламентська поліція проводить попереднє розслідування та передає матеріали до суду для вирішення питання про притягнення особи, яка допустила порушення у час коли ця особа мала мандат народного депутата України, до адміністративної або кримінальної відповідальності, а у випадках порушень, передбачених пунктом 11 частини другої цієї статті – до кримінальної відповідальності.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Народної Ради України – в день відкриття першого засідання Народної Ради України нового скликання.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11 частини другої цієї статті, приймається Народною Радою України, а у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, - судом.

У разі набрання законної сили рішенням суду за результатами розгляду матеріалів парламентської поліції у випадках, визначених у пунктах 9-10 частини другої цієї статті. Набрання законної сили

обвинувальним вироком суду щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішенням суду, а в разі смерті народного депутата України – з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

У разі відкликання народного депутата України виборцями його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішення про таке відкликання відповідно до закону.

Стаття 89. Народна Рада України працює сесійно.

Народна Рада України є повноважною за умови складення присяги не менш як двома третинами від її конституційного складу.

Народна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання новообраної Народної Ради України відкриває найстарший за віком (з присутніх) народний депутат України.

Стаття 90. Чергові сесії Народної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Народної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Народної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Народної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Народна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Народної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Народної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Порядок роботи Народної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про Регламент Народної Ради України.

Стаття 91. Засідання Народної Ради України проводяться

відкрито. Порядок відвідання громадянами України, іноземцями та особами без громадянства пленарних засідань Народної Ради України визначається постановою Народної Ради України.

Закрите засідання Народної Ради України проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Народної Ради України.

Стаття 92. Рішення Народної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування більшістю від її конституційного складу, окрім випадків, визначених цією Конституцією.

Голосування на засіданнях Народної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто та відкрито за допомогою електронної системи, використання якої дає змогу встановити дійсне волевиявлення народного депутата України та унеможливорює голосування одного народного депутата України за іншого.

Підстави та порядок проведення таємного голосування народних депутатів України встановлюються Конституцією та законом про Регламент Народної Ради України.

Стаття 93. Для забезпечення парламентської дисципліни у Народній Раді України діє парламентська поліція, до відання якої належить забезпечення правопорядку і законності в межах об'єктів державної власності, що перебувають на балансі Народної Ради України, та реагування на будь-яке порушення парламентської дисципліни в порядку, встановленому законом про Регламент Народної Ради України.

Парламентська поліція є парламентським органом спеціального призначення, який підпорядковується безпосередньо Голові Народної Ради України.

Голова Народної Ради України призначає та звільняє керівника парламентської поліції за результатами голосування Народної Ради України за поданням комітету Народної Ради України, до відання якого віднесено питання регламенту, депутатської етики та організації роботи Народної Ради України.

Стаття 94. У Народній Раді України з числа народних депутатів України, повноваження яких в установленому цією Конституцією порядку розпочалися та не припинені, можуть

утворюватися парламентські фракції (групи) з підстав та в порядку, встановлених законом про Регламент Народної Ради України.

Народний депутат України, який не увійшов до складу парламентської фракції (групи) або вийшов (виключений) з неї, є позафракційним. Позафракційні народні депутати України не створюють окремої групи або фракції.

Народному депутатові України гарантується вільне волевиявлення на весь час здійснення його повноважень.

З метою забезпечення консолідованого голосування під час пленарних засідань Народної Ради України, реалізації повноважень Народної Ради України парламентські фракції (групи) можуть у порядку, встановленому законом про Регламент Народної Ради України, утворювати парламентську більшість та парламентську опозицію.

Права народного депутата України не можуть бути обмежені, у тому числі і законом, у зв'язку з його фракційною належністю, позафракційним статусом, а так само у зв'язку з його належністю до парламентської опозиції.

Права парламентської більшості та парламентської опозиції гарантуються цією Конституцією та законом про Регламент Народної Ради України.

Розподіл керівних посад у комітетах та тимчасових спеціальних комісіях Народної Ради України відповідно до принципу пропорційного представництва парламентських фракцій (груп) гарантується цією Конституцією і законом про Регламент Народної Ради України та не може бути змінений у будь-який спосіб.

Стаття 95. До повноважень Народної Ради України належать:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XII «Внесення змін до Конституції України» цієї Конституції;

2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 68 цієї Конституції;

3) прийняття законів України, а також підзаконних актів Народної Ради України (постанов, резолюцій, декларацій, звернень, заяв);

4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку імпічменту або у зв'язку з визнанням його таким, що самоусунувся від виконання своїх обов'язків;

11) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

12) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

13) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати Народної Ради України;

14) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Народної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

15) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

16) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;

17) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

18) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

19) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно

до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

20) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

21) обрання відповідно до закону за рекомендацією всеукраїнської конференції представників громадських професійних організацій юристів на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

22) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Конституційного Суду України;

23) обрання безстроково суддів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України за поданням Вищої ради юстиції України;

24) утворення, реорганізація та ліквідація відповідно до закону судів загальної юрисдикції, а також визначення мережі судів загальної юрисдикції;

25) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

26) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

27) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

28) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Народної Ради України, попередньо підтриману не менш як третиною від конституційного складу Народної Ради України;

29) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Народної Ради України за поданням Голови Народної Ради України; затвердження кошторису Народної Ради України і структури її Апарату та внесення до них змін;

30) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

31) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим та змін до неї;

32) визначення розміру винагороди Президентів України, міністрам, керівникам інших центральних органів виконавчої влади;

33) встановлення парламентських відзнак;

34) призначення на посаду керівника та заступників керівника, погодження чисельності працівників парламентської поліції та ухвалення закону про права і обов'язки парламентської поліції;

34) інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Внесені Народною Радою України зміни до Конституції України, зміни щодо чисельності та/або структури Апарату Народної Ради України і парламентської поліції набувають чинності не раніше, ніж з дня початку повноважень Народної Ради України нового скликання.

Стаття 96. Народний депутат України має право на пленарному засіданні Народної Ради України звернутися із запитом до органів Народної Ради України, до керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані у встановлені законом строки повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 97. Народна Рада України за ініціативою не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Народної Ради України може розглянути питання про заслуховування звіту Голови Служби безпеки України, Голови Національного антикорупційного бюро України та за результатами такого заслуховування більшістю від конституційного складу Народної Ради України прийняти рішення про звільнення з посади Голови Служби безпеки України, Голови Національного антикорупційного бюро України.

Питання про відповідальність Голови Служби безпеки України, Голови Національного антикорупційного бюро України не може розглядатися Народною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії.

Стаття 98. Народна Рада України шляхом таємного голосування обирає зі свого складу Голову Народної Ради України, першого заступника і заступника Голови Народної Ради України та відкликає їх з цих посад у порядку, визначеному законом про Регламент Верховної Ради України.

Голова, перший заступник та заступник Голови Верховної Ради України не можуть бути представниками однієї і тієї ж парламентської фракції (групи).

Голова Народної Ради України:

- 1) веде засідання Народної Ради України;
- 2) організовує роботу Народної Ради України, координує діяльність її органів;
- 3) підписує акти, прийняті Народною Радою України;
- 4) представляє Народну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) вживає заходів для забезпечення дисципліни під час ведення пленарних засідань Народної Ради України;
- 6) організовує роботу Апарату Народної Ради України;
- 7) нагороджує парламентськими відзнаками.

Голова Народної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією та законом про Регламент Народної Ради України.

У разі дострокового припинення повноважень Президента України Голова Народної Ради України виконує його повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Стаття 99. Народна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює на строк своїх повноважень з числа народних депутатів України не більше ніж вісім функціональних комітетів Народної Ради України та обирає голову, першого заступника, заступника голови та секретаря у кожному із цих комітетів з числа членів комітету.

У складі Народної Ради України в обов'язковому порядку утворюється комітет, до відання якого віднесено питання регламенту, депутатської етики та організації роботи Народної Ради України.

Народна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень.

Народною Радою України на строк її повноважень або на менший строк, але не менше ніж на один рік, створюється Конституційна комісія, до відання якої віднесено законопроектну роботу з підготовки та подальшого опрацювання законопроектів про внесення змін до Конституції України. До участі в її діяльності Головою Народної Ради України залучаються (за згодою) фахівці у галузі права.

На правах тимчасової спеціальної комісії Народною Радою України створюється Комісія з питань приватизації, до відання якої віднесено здійснення парламентського контролю у сфері приватизації державного і комунального майна та виконання умов приватизації новими власниками цього майна.

Народна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Народної Ради України.

Рішення тимчасових спеціальних комісій не є обов'язковими для розгляду Народною Радою України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для органів слідства і суду.

Для проведення розслідування наявності в діях Президента України ознак злочину Народна Рада України створює тимчасову спеціальну слідчу комісію та призначає Спеціального прокурора. Відсутність такої комісії та Спеціального прокурора не є перешкодою для проведення відповідних заходів за дорученням Народної Ради України комітетами або народними депутатами України.

Організація і порядок діяльності комітетів Народної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, а також тимчасової спеціальної слідчої комісії, спеціального прокурора та інших органів Народної Ради України встановлюються законом.

Повноваження комітетів та комісій Народної Ради України не можуть виходити за межі повноважень Народної Ради України.

Стаття 100. Повноваження Народної Ради України припиняються у день складення присяги не менш як двома третинами від конституційного складу та початку засідання першого засідання першої сесії Народної Ради України нового скликання.

Повноваження Народної Ради України, які були достроково припинені Президентом України відповідно до частини третьої

цієї статті, припиняються з дня прийняття відповідного указу Президента України і не можуть бути поновлені шляхом зупинення (призупинення) цього указу або його скасування Президентом України.

Президент України має право достроково припинити повноваження Народної Ради України, якщо:

1) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання Народної Ради України не можуть розпочатися;

2) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії Народна Рада України не обрала Голову Народної Ради України;

3) протягом двох чергових сесій підряд Народною Радою України прийнято не менше десяти законів та інших правових актів, визнаних Конституційним Судом України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) повністю або частково;

4) Народною Радою України протягом трьох місяців з дня подання проекту закону про Державний бюджет України не прийнято закон про Державний бюджет України на наступний рік;

5) Якщо Народна Рада України не ухвалила протягом двох місяців закону, проект якого внесений у порядку законодавчої ініціативи народу та отримав шість мільйонів підписів не менш як у двох третирах областей України.

Президент України зобов'язаний оголосити позачергові вибори до Народної Ради України (без прийняття рішення про дострокове припинення її повноважень) за наявності однієї з таких підстав:

1) складення упродовж одного тижня пленарних засідань повноважень понад третиною від конституційного складу Народної Ради України;

2) прийняття на всеукраїнському референдумі рішення про висловлення недовіри Народній Раді України.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами парламентських фракцій (груп) за виключенням випадку, передбаченого пунктом 2 частини третьої цієї статті.

Повноваження Народної Ради України, що обрана на позачергових виборах, не можуть бути достроково припинені протягом одного року з дня набуття повноважень не менш як двома

третинами від її конституційного складу.

Повноваження Народної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Народної Ради України або Президента України.

Стаття 101. Виключно законами України визначаються:

1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки людини і громадянина; засади правової політики держави у цій сфері та основи відповідальності держави перед людиною і громадянином;

2) основи громадянства, статусу громадян, іноземців та осіб без громадянства;

3) права національних меншин;

4) порядок застосування державної та інших мов;

5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;

7) правовий режим власності, засади приватизації, конфіскації та націоналізації майна;

8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;

11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;

12) організація і порядок проведення виборів і референдумів, засади організації інших форм прямої демократії;

13) організація і порядок діяльності Народної Ради України, статус народних депутатів України; організація і порядок діяльності комітетів і комісій Народної Ради України;

14) організація і порядок діяльності органів виконавчої влади, інших державних органів, основи державної та муніципальної

служби;

15) адміністративно-територіальний устрій України;

16) судовустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність органів прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, Державного слідчого комітету України, парламентської поліції, інших органів дізнання і слідства, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності нотаріату та адвокатури;

17) засади місцевого самоврядування;

18) статус столиці України – міста Києва; спеціальний статус інших міст;

19) основи національної безпеки, організації Служби безпеки України, Збройних Сил України, Національної гвардії України і забезпечення громадського порядку;

20) правовий режим державного кордону; засади транскордонного співробітництва;

21) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них;

23) Державний бюджет України і основи бюджетної системи України; основи системи оподаткування; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів;

24) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

25) порядок використання і захисту державних символів;

26) державні нагороди;

27) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;

28) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Виключно законом України оголошується амністія.

Стаття 102. Право законодавчої ініціативи у Народній Раді України належить Українському народові (народна законодавча ініціатива), Президентові України, Кабінету Міністрів України та не менш як десяти народним депутатам України.

Порядок внесення законопроектів шляхом реалізації народної законодавчої ініціативи визначається законом України, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України або на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою.

Законопроекти, внесені до Народної Ради України в порядку реалізації народної законодавчої ініціативи, а також, законопроекти, внесені Президентом України і визначені ним як невідкладні, розглядаються Народною Радою України позачергово.

Стаття 103. Прийнятий Народною Радою України закон підписує Голова Народної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Народної Ради України для повторного розгляду.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Народною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Народної Ради України і опубліковується за його підписом.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути ним та офіційно оприлюднений. Якщо Президент України не виконав вимог щодо підписання ухваленого Народною Радою України закону, такий закон підписує і оприлюднює Голова Народної ради України.

За фактом підписання закону Головою Народної Ради України ади України без додаткових актів та голосувань може бути розпочата процедура імпічменту щодо Президента України у порядку, визначеному цією Конституцією.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного

оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Право вето Президента України не поширюється на закони про внесення змін до Конституції України, а також на закони, прийняті на всеукраїнському референдумі.

Стаття 104. Підзаконні акти Народної Ради України приймаються більшістю від конституційного складу Народної Ради України, підписуються та оприлюднюються Головою Народної Ради України.

Підзаконні акти Народної Ради України, які містять положення нормативного характеру, набувають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо ними не передбачено інше.

Підзаконні акти Народної Ради України, які не містять положень нормативного характеру, набувають чинності з дня їх прийняття, якщо ними не передбачено інше.

Стаття 105. Народна Рада України має право вето щодо виданих Президентом України указів та розпоряджень, окрім вирішення таких питань:

про призначення та звільнення Президентом України посадових осіб на основі та відповідно до цієї Конституції;

про призначення Президентом України всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції України;

про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Народна Рада України може застосувати право вето протягом п'ятнадцяти днів після прийняття відповідного акта Президента України. При обчисленні цього строку не враховуються дні між сесіями Народної Ради України.

Право вето застосовується у формі постанови Народної Ради України, яка вважається прийнятою за умови її підтримання не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України.

За умови застосування Народною Радою України права вето щодо акта Президента України всі наслідки дії такого акта анулюються з дня набрання чинності відповідної постанови Народної Ради України.

Постанова Народної Ради України про застосування права вето щодо акта Президента України може бути оскаржена в судовому

порядку відповідно до закону.

Стаття 106. Народна Рада України забезпечує функціонування бюджетної системи України на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами України, областями і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на публічні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Законом про Державний бюджет України не можуть вноситися зміни до інших законів України.

Законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України вноситься виключно Президентом України.

Обов'язком Народної Ради України є забезпечення збалансованості та соціальної спрямованості Державного бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають оприлюднюватися у строки, визначені законом.

Стаття 107. Народна Рада України щорічно затверджує Державний бюджет України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період.

Президент України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Стаття 108. Міністр фінансів України відповідно до закону подає до Народної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт не пізніше 10 днів з моменту подання має бути оприлюднений Головою Народної Ради України.

Стаття 109. Від імені Народної Ради України контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата Народної Ради України, що формується на строк повноважень Народної Ради України.

Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати Народної Ради України визначаються законом.

Стаття 110. Парламентський контроль за додержанням прав і свобод людини і громадянина в Україні здійснює Уповноважений Народної Ради України з прав людини.

Уповноважений Народної Ради України з прав людини обирається Народною Радою України шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Одна і та ж особа не може бути Уповноваженим Народної Ради України з прав людини більше ніж два строки.

Повноваження і порядок діяльності Уповноваженого Народної Ради України з прав людини визначаються законом.

Повноваження Уповноваженого Народної Ради України з прав людини не можуть бути обмежені жодним законом або іншим нормативно-правовим актом.

РОЗДІЛ V ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття **111.** Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, а також непорушності та неподільності її території.

Президент України є найвищою посадовою особою та главою виконавчої влади в Україні.

Президент України дбає про додержання органами виконавчої влади Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України несе відповідальність перед Українським народом за належне виконання посадових обов'язків в інтересах усіх громадян України.

Стаття **112.** Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади, органах місцевого самоврядування або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності) чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. На Президента України поширюються також обмеження антикорупційного характеру, встановлені законом.

Стаття **113.** Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який має громадянство України протягом не менш як тридцяти років, на день голосування досяг сорока років, має право голосу, проживає в Україні протягом двадцяти останніх перед днем голосування років, має вищу освіту та володіє державною мовою.

Не може бути обраним Президентом України громадянин України, щодо якого відповідно до закону встановлено факт подвійного громадянства, а так само такий, який має судимість за вчинення злочину.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період шістдесяти днів з дня припинення повноважень.

Президентом України вважається обраною особа, за яку проголосувало більше половини виборців від загального числа громадян України, які мають право голосу.

Якщо під час голосування жоден з кандидатів на пост Президента України не набрав необхідної кількості голосів, у п'ятнадцятиденний строк проводиться повторне голосування, до участі в якому допускаються два кандидати на пост Президента України, які набрали найбільшу кількість голосів виборців під час голосування. Обраною на пост Президента України вважається особа, яка набрала більшу кількість голосів, ніж інший кандидат на цей пост.

У разі якщо під час повторного голосування проти обох кандидатів на пост Президента України було подано більше голосів, аніж за кожного з них, проводяться повторні вибори, до участі в яких ці кандидати на пост Президента України не допускаються.

Порядок організації та проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Стаття 114. Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги Українському народові на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

«Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні та Українському народу. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи людини і громадянина, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі».

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення

результатів виборів.

Стаття **115.** За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту, у разі порушення вимог щодо несумісності або не був визнаний таким, що самоусунувся від виконання своїх обов'язків.

Стаття **116.** Народна Рада України визначає для Президента України винагороду, яка не може перевищувати п'ятнадцяти мінімальних розмірів заробітної плати, визначених законом.

Збільшення розміру винагороди Президентів України має бути сумірним з фінансовими можливостями держави.

Збільшення розміру винагороди Президентів України у межах, визначених частиною першою цієї статті, допускається, як виняток, лише для Президента України, якого буде обрано на наступних виборах.

Стаття **117.** Президент України:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво державної влади;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Народної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде міжнародні переговори;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;

5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 68 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

7) призначає позачергові вибори до Народної Ради України у випадках та у строки, встановлені цією Конституцією;

8) достроково припиняє повноваження Народної Ради

України у випадках, передбачених цією Конституцією;

9) здійснює керівництво Кабінетом Президента України;

10) призначає у порядку, визначеному законом, Голову Національного антикорупційного бюро України та звільняє його;

11) призначає у порядку, визначеному законом, Голову Державного слідчого комітету України та звільняє його;

12) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Народної Ради України Генерального прокурора України;

13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України;

14) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

15) вносить до Народної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

16) утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства, державні комітети та державні служби; призначає та звільняє їх керівників;

17) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Народної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Національної комісії з питань приватизації та націоналізації майна;

18) вносить до Народної Ради України подання на призначення та звільнення Голову Національного банку України;

19) скасовує акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представників Президента України;

20) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

21) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

22) приймає рішення про оголошення стану війни та, у разі збройної агресії проти України, приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань для відсічі такої агресії;

23) приймає, у разі необхідності, рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, виникнення небезпеки для державного суверенітету, територіальної цілісності України, а також непорушності та неподільності її території; у разі введення

воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях створює, у порядку, визначеному законом, військово-цивільні адміністрації;

24) приймає, у разі необхідності, рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації;

25) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Конституційного Суду України;

26) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

27) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;

28) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;

29) здійснює помилування;

30) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

31) не пізніше 15 вересня кожного року подає до Народної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік;

32) підписує закони, прийняті Народною Радою України;

33) має право вето щодо прийнятих Народною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Народної Ради України;

34) достроково припиняє повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим або обласної ради за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення ними Конституції України; призначає позачергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим або обласної ради;

35) укладає міжнародні договори України;

36) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України, і контролює їх виконання органами

виконавчої влади.

Стаття 118. Кабінет Президента України є постійно діючим колегіальним органом з питань здійснення державного управління, підпорядкований Президентові України.

До Кабінету Президента України за посадою входять Міністр закордонних справ України, Міністр фінансів України, Міністр соціально-гуманітарної політики України, Міністр освіти та науки України, Міністр оборони України (який за посадою є також Начальником Генерального штабу Збройних Сил України), Міністр промислової політики України, Міністр аграрної політики України.

Президент України керує діяльністю Кабінету Президента України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Президента України, а також на виконання Державного бюджету України, затверджених Народною Радою України загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Кабінет Президента України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України.

Компетенція Кабінету Президента України визначається законом України, який ухвалюється Народною Радою України не менше ніж двома третинами голосів від її конституційного складу.

Стаття 119. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Народної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України

вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 120. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

- 1) відставки з поста за власним бажанням;
- 2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпічменту;
- 4) порушення вимог щодо несумісності;
- 5) самоусунення Президента України від виконання своїх обов'язків;
- 6) прийняття на всеукраїнському референдумі рішення про висловлення недовіри Президентові України;
- 7) смерті.

Стаття 121. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку з поста за власним бажанням на засіданні Народної Ради України.

Стаття 122. Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Народної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України – за зверненням Народної Ради України, і медичного висновку.

Стаття 123. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним діяння, яке на момент його вчинення було визнане законом злочином.

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Народної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Народної Ради України.

За наявності підстав Народна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких Президент України обвинувачується, містять ознаки злочину.

Стаття 124. Президент України може бути усунений з поста Верховним Судом України у разі встановлення Верховним Судом України факту порушення Президентом України вимог щодо несумісності за зверненням Народної Ради України.

Стаття 125. Самоусунення Президента України від виконання своїх обов'язків має бути встановлене на засіданні Народної Ради України на підставі фактів, що підтверджують залишення території України Президентом України на строк не менше ніж двадцять днів без поважних причин, а у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану – на строк не менше ніж п'ять днів без поважних причин.

Стаття 126. Прийняття на всеукраїнському референдумі рішення про висловлення недовіри Президентові України означає дострокове припинення його повноважень Українським народом з моменту офіційного оголошення результатів такого референдуму Центральною виборчою комісією та не потребує затвердження будь-яким органом державної влади.

Стаття 127. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статті 120 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України в період виконання ним

обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6-8, 10-18, 25-27, 30, 35 частини першої статті 117 Конституції України.

РОЗДІЛ VI ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття **128.** Центральними органами виконавчої влади в Україні є міністерства, державні комітети та державні служби, а також центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Центральні органи виконавчої влади відповідальні перед Президентом України, підконтрольні та підзвітні йому.

Міністерство є основним видом центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Президентом України сферах, проведення якої покладено на відповідне міністерство Конституцією та законами України.

Міністерства діють за принципом єдиноначальності. Інші центральні органи виконавчої влади діють за принципом єдиноначальності, якщо інше не передбачено законом.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, правовими актами Президента України.

Організація, повноваження і порядок діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади визначаються Конституцією та законами України.

Положення про міністерства, інші центральні органи виконавчої влади затверджує Президент України.

Стаття **129.** Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади утворюються, реорганізуються та ліквідуються Президентом України, який зобов'язаний діяти при цьому в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади.

Міністри України можуть вносити Президентові України пропозиції щодо утворення, реорганізації або ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Утворення, реорганізація та ліквідація міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади здійснюються з урахуванням необхідності забезпечення неперервності здійснення повноважень органів виконавчої влади і недопущення дублювання повноважень.

Стаття **130.** Міністром, керівником іншого центрального органу виконавчої влади може бути призначений громадянин України, який має громадянство України не менше двадцяти років,

має право голосу, вищу освіту, постійно проживає на території України не менше двадцяти років та володіє державною мовою.

Міністр, керівник іншого центрального органи виконавчої влади заявляє про свою відставку перед новообраним Президентом України.

Підстави та порядок припинення повноважень міністра, керівника іншого центрального органи виконавчої влади визначаються законом.

Стаття 131. Міністерства у межах своїх повноважень:

1) забезпечують державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, правових актів Президента України;

2) вживають заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечують проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляють і здійснюють загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечують рівні умови розвитку всіх форм власності;

6) здійснюють управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

7) здійснюють заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовують і забезпечують здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) здійснюють інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

Стаття 132. Державні комітети та державні служби утворюються Президентом України для виконання окремих функцій з реалізації державної політики.

Діяльність центральних органів виконавчої влади, зазначених у частині першій цієї статті, спрямовується та координується Президентом України через відповідних міністрів.

Стаття **133.** Основними завданнями державних комітетів та державних служб є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного контролю у відповідних галузях суспільного життя;
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України, правовими актами Президента України.

Стаття **134.** Національний банк України, Служба безпеки України, Державний слідчий комітет України, Національне антикорупційне бюро України, Антимонопольний комітет України, Національна комісія з питань приватизації та націоналізації майна є центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом, що визначається Конституцією та законами України.

Спеціальний статус органів, визначених у частині першій цієї статті, полягає в особливому порядку їх формування, призначення та звільнення їх керівників та характері їх взаємозв'язків з Народною Радою України і Президентом України.

Стаття **135.** Національний банк України є єдиним державним органом, відповідальним за забезпечення стабільності грошової одиниці України – гривні.

Голова Національного банку України призначається на посаду і звільняється з посади Народною Радою України за поданням Президента України.

Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Національного банку України визначається законом.

Стаття **136.** Служба безпеки України реалізує державну політику у сфері забезпечення національної безпеки України.

Служба безпеки України підпорядкована Президенту України.

Голова Служби безпеки України призначається на посаду

та звільняється з посади Народною Радою України за поданням Президента України.

До структури Служби безпеки України входять Антитерористичний центр та Служба зовнішньої розвідки.

Правовий статус Служби безпеки України визначається законом.

Стаття 137. Державний слідчий комітет України є провідним центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених законом до його підслідності.

Державний слідчий комітет України підпорядкований Президентові України.

Директор Державного слідчого комітету України призначається і звільняється Президентом України у порядку, визначеному законом.

Правовий статус Державного слідчого комітету України визначається законом.

Стаття 138. Національне антикорупційне бюро України реалізує державну політику у сфері попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Національне антикорупційне бюро України підпорядковане Президентові України.

Директор Національного антикорупційного бюро України призначається і звільняється Президентом України у порядку, визначеному законом.

Правовий статус Національного антикорупційного бюро України визначається законом.

Стаття 139. Антимонопольний комітет України реалізує державну політику у сфері забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

Голова Антимонопольного комітету України призначається і звільняється Президентом України за згодою Народної Ради України.

Антимонопольний комітет України щорічно подає Президентові України та Народній Раді України звіт про свою

діяльність.

Правовий статус Антимонопольного комітету України визначається законом.

Стаття 140. Національна комісія з питань приватизації та націоналізації майна реалізує державну політику у сфері націоналізації та приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності.

Голова Національної комісії з питань приватизації та націоналізації майна призначається і звільняється Президентом України за згодою Народної Ради України.

Національна комісія з питань приватизації та націоналізації майна щороку подає Президентові України та Народній Раді України звіт про хід виконання приватизаційних програм, додержання вимог законності і справедливості при приватизації та націоналізації майна.

Правовий статус Національної комісії з питань приватизації та націоналізації майна визначається законом.

Стаття 141. Національна рада з питань телебачення і радіо є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, в інформаційній та видавничій сферах.

Голова Національної ради з питань телебачення і радіо призначається і звільняється Президентом України за згодою Народної Ради України.

Правовий статус Національної ради з питань телебачення і радіо визначається законом.

Стаття 142. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють представники Президента України.

Представником Президента України може бути призначений громадянин України, який має громадянство України не менше двадцяти років, має право голосу, вищу освіту, постійно проживає на території України не менше двадцяти років та володіє державною мовою.

Представники Президента України формують склад місцевих державних представництв.

Представники Президента України в областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за згодою відповідної обласної, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Севастопольської міської ради. Представники Президента України в районах, у районах міст Києва та Севастополя призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням відповідних представників Президента України в Автономній Республіці Крим, областях, місті Севастополі та за поданням міського Голови міста Києва.

Представники Президента України при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України, підзвітні та підконтрольні йому. Представники Президента України в районах, у районах міста Севастополя підзвітні та підконтрольні також представникам Президента України вищого рівня.

Представники Президента України підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Рішення представників Президента України, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або представником Президента України вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру відповідному представникові Президента України, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру представникові Президента України висловили не менш ніж дві третини депутатів від складу відповідної обласної чи районної ради, Президент України приймає рішення про звільнення з посади представника Президента України та призначення нового представника Президента України.

Стаття 143. Представники Президента України на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних програм соціально-економічного та

культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;

4) взаємодію з органами місцевого самоврядування;

5) реалізацію інших, визначених законами, повноважень.

Стаття 144. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються законами України.

Законом може бути встановлений спеціальний статус інших міст України.

Стаття 145. Керівники центральних органів виконавчої влади, представники Президента України не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а також зобов'язані додержуватися інших вимог щодо несумісності, установлених законом.

Організація, повноваження і порядок діяльності центральних виконавчої влади, представників Президента України визначаються Конституцією і законами України.

РОЗДІЛ VII СУДОВА ВЛАДА

Стаття 146. Судова влада в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних у випадках, передбачених законом.

Судове рішення ухвалюється судом іменем України і є обов'язковим до виконання на всій території України. Судове рішення може бути скасоване або змінене лише судом у порядку та з підстав, передбачених законом.

Стаття 147. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

У системі судів загальної юрисдикції діють Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди, апеляційні та місцеві суди.

Порядок утворення, реорганізація чи ліквідація судів загальної юрисдикції, а також визначення їх мережі здійснюється законом.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції та єдиним судом касаційної інстанції є Верховний Суд України, який у встановленому законом порядку забезпечує однакове застосування норм законодавства України всіма судами загальної юрисдикції, а також здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією та законами України.

Верховний Суд України забезпечує апеляційний перегляд судових рішень, ухвалених вищим спеціалізованим судом або апеляційним судом як судом першої інстанції, а також касаційний перегляд судових рішень, ухвалених вищим спеціалізованим судом або апеляційним судом як судом другої інстанції.

Вищий спеціалізований суд забезпечує апеляційний перегляд судових рішень, ухвалених апеляційним судом як судом першої інстанції.

Апеляційний суд забезпечує апеляційний перегляд судових рішень, ухвалених місцевим судом. Апеляційний суд може розглядати справи як суд першої інстанції лише у випадках, передбачених законом.

Місцевий суд як суд першої інстанції здійснює розгляд всіх категорій справ, які належать до юрисдикції судів.

Суд загальної юрисдикції не може виконувати функції різних інстанцій щодо розгляду однієї і тієї ж справи.

Створення надзвичайних та особливих судів в Україні не допускається.

Стаття 148. Незалежність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. За такі дії винні особи притягуються до юридичної відповідальності, передбаченої законом.

Ніхто не вправі вимагати від судді звіту по конкретній справі.

Суддя, за дії чи бездіяльність, пов'язані із здійсненням правосуддя, не може бути без згоди Вищої ради юстиції України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Стаття 149. Судді судів загальної юрисдикції обіймають посади безстроково, крім суддів місцевих судів, які обираються строком на десять років громадянами, які проживають на територіях відповідних районів, районів у містах, міст.

Суддя звільняється з посади відповідно до закону у разі:

- 1) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- 2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 4) притягнення його до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням судді на посаді;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 6) припинення його громадянства, встановлення факту наявності в нього подвійного громадянства або виїзд на постійне проживання за межі України;

7) ненадання суддею згоди на переведення його до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду судді.

Повноваження судді припиняються (без прийняття рішення про це) у разі:

- 1) смерті судді;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Стаття 150. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути призначений Народною Радою України за поданням Вищої ради юстиції України громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як п'ять років, проживає в Україні не менш як двадцять років та володіє державною мовою.

Добір кандидатів на посаду судді здійснюється Вищою радою юстиції України на конкурсній основі в порядку, встановленому законом.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 151. Судді місцевих судів, які обіймають посаду професійного судді вперше, обираються на десять строк у порядку, передбаченому законом.

Призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції здійснюється безстроково Народною Радою України за поданням Вищої ради юстиції України.

Переведення судді до іншого суду загальної юрисдикції

здійснюється Вищою радою юстиції України.

Переведення судді до іншого суду здійснюється лише за його згодою, у тому числі й у випадках ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду.

Переведення судді до суду вищої інстанції здійснюється на конкурсній основі в порядку, визначеному законом.

Голова Верховного Суду України, голови вищих спеціалізованих судів обираються на посаду та звільняються з посади шляхом таємного голосування Пленумом відповідного суду в порядку, встановленому законом.

Стаття 152. Судді при відправленні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Судочинство, у встановлених законом випадках, провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства є:

- 1) законність;
 - 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
 - 3) забезпеченість права на доступне, справедливе і неупереджене судочинство;
 - 4) забезпечення доведеності вини;
 - 5) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
 - 6) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
 - 7) забезпечення обвинуваченому права на захист;
 - 8) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
 - 9) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, в яких касаційне оскарження рішення суду не допускається;
 - 10) обов'язковість рішень суду;
 - 11) обґрунтованість рішень суду;
 - 12) розумність строків судового провадження;
 - 13) автоматизований розподіл судових справ між суддями.
- Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Держава забезпечує неухильне виконання судових рішень.

Держава сприяє спрощенню порядку здійснення судочинства та його уніфікації, крім передбачених законом випадків, обумовлених

специфікою окремих категорій справ.

За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності, передбаченої законом.

Стаття 153. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

У Державному бюджеті України видатки на утримання судів визначаються окремо для кожного суду. Такі видатки повинні бути сумірними з фінансовими можливостями держави.

Для забезпечення врахування потреб судів Державна судова адміністрація України бере участь у розробці проекту закону про Державний бюджет України.

Державна судова адміністрація України при здійсненні своїх повноважень підконтрольна і підзвітна з'їзду суддів України, який призначає на посаду і звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України.

Стаття 154. Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України, який скликається у встановленому законом порядку на засадах відкритого та самостійного обрання суддями кожного суду загальної юрисдикції своїх представників для участі в його роботі.

Збори суддів суду загальної юрисдикції вирішують питання призначення на посаду та звільнення з посади голови відповідного суду та його заступників. Порядок та підстави реалізації зборами суддів цих повноважень визначаються законом.

Стаття 155. В Україні діє Вища рада юстиції України, до відання якої належить:

- 1) здійснення конкурсного добору кандидатів на посаду судді та внесення до Народної Ради України подань про обрання безстроково суддів апеляційних судів та Верховного Суду України;
- 2) переведення суддів до інших судів;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів;
- 4) прийняття рішення стосовно порушення суддею вимог щодо несумісності.

Вища рада юстиції України складається з п'ятнадцяти членів. З'їзд суддів України обирає до Вищої ради юстиції України сім членів,

забезпечуючи при цьому представництво суддів судів загальної юрисдикції різних інстанцій. З'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів, юридичних наукових установ і всеукраїнських професійних громадських організацій юристів обирає до Вищої ради юстиції України сім членів.

До складу Вищої ради юстиції України за посадою входить Голова Верховного Суду України.

Члени Вищої ради юстиції України обираються строком на п'ять років. Особа не може бути обрана до складу Вищої ради юстиції України більш ніж два рази. Обрання особи до складу Вищої ради юстиції України здійснюється шляхом таємного голосування.

На посаду члена Вищої ради юстиції може бути обраний громадянин України, не молодший сорока років, який має вищу юридичну освіту, науковий ступінь доктора чи кандидата юридичних наук або вчене звання доцента чи професора у галузі права, стаж роботи у галузі права не менш як десять років, проживає в Україні не менш як двадцять років та володіє державною мовою.

Інші вимоги до особи, яка може бути обрана членом Вищої ради юстиції України, встановлюються законом.

За судьями, які обрані членами Вищої ради юстиції України, на час здійснення повноважень членів Вищої ради юстиції України зберігається статус судді та місце роботи, однак вони не можуть відправляти правосуддя.

РОЗДІЛ VIII ПРОКУРАТУРА

Стаття 156. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;
- 5) нагляд за додержанням Конституції та законів України, прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Стаття 157. Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який обирається на посаду та звільняється з посади Народною Радою України за поданням конференції представників всеукраїнських громадських професійних організацій юристів.

Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України - п'ять років.

Стаття 158. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом, який ухвалюється Народною Радою України не менше ніж двома третинами голосів від її конституційного складу.

РОЗДІЛ ІХ

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

Стаття **159.** Адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття **160.** Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони та громади.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

Стаття **161.** Базовою адміністративно-територіальною одиницею, на рівні якої здійснюється місцеве самоврядування є громада населених пунктів (села, селища, міста) або їх об'єднань, утворена мешканцями одного або кількох населених пунктів у визначеному законом порядку як адміністративно-територіальна одиниця.

Громади населених пунктів утворюють органи місцевого самоврядування відповідно до Конституції та законів України.

Громадяни самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції і законів України шляхом участі в управлінні громадою, організації системи надання доступних публічних послуг через виборні органи місцевого самоврядування і безпосередньо через референдум або загальні збори населення.

Зпитань місцевого значення громада, органи та посадові особи місцевого самоврядування мають повноваження та здійснюють усі функції, за виключенням тих, які покладені на органи державної

влади цією Конституцією та законами України.

Органи виконавчої влади можуть делегувати окремі повноваження органам місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Міська громада, крім своїх повноважень, здійснює також функції і державні повноваження, що стосуються розвитку міст.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси громад сіл, селищ, міст або їх об'єднань, є районні та обласні ради.

Стаття 162. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років.

Припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

Громади населених пунктів на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює підзвітний раді виконавчий орган ради – виконавчий комітет та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

Голова районної та голова обласної ради, голова виконавчого комітету районної або обласної ради обираються відповідною радою.

Чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та

їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Стаття 163. Громади населених пунктів мають право на свої власні матеріальні та фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх функцій та повноважень у відповідному обсязі та їх функціонального призначення в механізмі управління державними справами.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є комунальна власність до об'єктів якої відносяться рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, інші природні ресурси, що є у комунальній власності громад населених пунктів, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування.

Правовий режим комунальної власності визначається законом.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 164. Громади населених пунктів безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і

районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проєктів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Держава фінансує здійснення делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

З метою соціальної справедливості та рівних соціально-економічних умов суспільного життя держава відповідно до закону передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання.

Процедури бюджетного вирівнювання не можуть завдавати шкоди повноваженням, які органи місцевого самоврядування здійснюють в межах їхньої власної компетенції.

Для отримання позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування мають доступ до національного ринку капіталу в межах закону.

Стаття 165. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються судом за зверненням Президента України на основі подання Генерального прокурора України у встановленому законом порядку.

Стаття 166. Органи місцевого самоврядування мають право використовувати засоби правового захисту для забезпечення вільного здійснення своїх повноважень і виконання функцій, визначених Конституцією України та законами, якщо окремий правовий акт або дія державного органу, або іншого органу місцевого самоврядування перешкоджає виконанню їх повноважень або порушує право на місцеве самоврядування.

Стаття 167. Органи місцевого самоврядування для

виконання завдань, що становлять спільний інтерес, мають право співробітничати та створювати асоціації з іншими органами місцевого самоврядування та з органами місцевого самоврядування інших держав відповідно до закону.

Стаття **168.** Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

РОЗДІЛ X АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 169. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 170. Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Народна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Народної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України та на їх виконання.

Стаття 171. Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, депутати якої обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим має наслідком припинення повноважень її депутатів.

Чергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обраної на чергових виборах.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної

Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Стаття 172. Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;
- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8) мисливства, рибальства;
- 9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 173. До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
- 2) організація та проведення місцевих референдумів;
- 3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- 5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування,

охорони довкілля - відповідно до загальнодержавних програм;

6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;

7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;

8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;

9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;

10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Стаття 174. В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

РОЗДІЛ XI КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття **175.** Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, гарантом додержання верховенства Конституції України.

Повноваження Конституційного Суду України визначаються цією Конституцією.

Повноваження Конституційного Суду України не можуть бути делеговані іншим органам або особам, а так само привласнені ними.

Стаття **176.** Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Народна Рада України та Президент України за поданням всеукраїнських професійних громадських організацій юристів, які зареєстровані в установленому законом порядку, призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України не пізніш ніж у тридцятиденний строк з дня припинення повноважень судді Конституційного Суду України.

Народна Рада України призначає суддю Конституційного Суду України шляхом таємного голосування більшістю від її конституційного складу.

Суддею Конституційного Суду України може бути призначений громадянин України, який на день призначення досяг сорока п'яти років, має вищу юридичну освіту, науковий ступінь доктора юридичних наук або вчене звання професора у галузі права, стаж роботи за юридичним фахом не менш як двадцять років, проживає в Україні протягом останніх тридцять років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Повноваження судді Конституційного Суду України розпочинаються з дня прийняття присяги на засіданні Народної Ради України, в якому бере участь Президент України та Голова Конституційного Суду України.

Суддя Конституційного Суду України при вступі на посаду складає присягу такого змісту: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати високі обов'язки судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України,

захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина».

Голова Конституційного Суду України, його перший заступник та заступник обираються на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування на один трирічний строк у межах строку їх суддівських повноважень.

Голова Конституційного Суду України, його перший заступник та заступник можуть бути достроково відкликані із займаної посади за рішенням не менш як дванадцяти суддів Конституційного Суду України.

Стаття 177. На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії щодо незалежності, а також підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтями 148 і 149 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в статті 150 цієї Конституції.

Стаття 178. Суддя Конституційного Суду України звільняється з посади органом, що його призначив, у разі:

- 1) закінчення строку призначення;
- 2) досягнення суддею сімдесятирічного віку;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею встановлених законом вимог щодо несумісності;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 6) припинення його громадянства або встановлення відповідно до закону факту наявності в нього подвійного громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі його смерті – з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

Стаття 179. До повноважень Конституційного Суду України належить:

- 1) вирішення питань про відповідність Конституції України

(конституційність): законів та інших правових актів Народної Ради України; правових актів Президента України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної ради.

Ці питання розглядаються за конституційним поданням: не менш як десяти тисяч громадян України (підписи не відкликаються), Президента України; не менш як двадцяти народних депутатів України (підписи не відкликаються); Верховного Суду України; Уповноваженого Народної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Ці питання розглядаються за конституційним зверненням громадянина України, який має право голосу, Президента України або не менш як двадцяти народних депутатів України (підписи не відкликаються), Уповноваженого Народної Ради України з прав людини, органу державної влади, органу місцевого самоврядування;

3) надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Народної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Ці питання розглядаються за конституційним зверненням Президента України або не менш як двадцяти народних депутатів України (підписи не відкликаються);

4) надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Це питання розглядається за конституційним зверненням Народної Ради України;

5) вирішення питання про відповідність вимогам статей 185 -189 Конституції України законопроекту про схвалення нової Конституції України, внесення змін до чинної Конституції України, визнання таким, що втратив чинність, закону про внесення змін до Конституції України; про прийняття чи визнання таким, що втратив чинність, закону України.

Ці питання розглядаються за конституційним зверненням Народної Ради України або Президента України.

Питання конституційності правових актів інших органів державної влади, окрім зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, належить до компетенції судів загальної юрисдикції, яка визначається законом.

Конституційний Суд України повертає без розгляду конституційні подання, конституційні звернення суб'єктам їх внесення виключно за наявності підстав, передбачених у законі.

Стаття 180. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність і не можуть бути застосовані.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам правовими актами, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 181. Розгляд справ у Конституційному Суді України є публічним і відкритим.

Розгляд справ у Конституційному Суді України у формі закритого слухання допускається, як виняток, за окремим рішенням Конституційного Суду України, якщо це пов'язано з необхідністю захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, непорушності та неподільності її території, а також збереження державної чи іншої охоронюваної законом таємниці. Рішення про проведення закритого слухання справи приймається Конституційним Судом України, якщо за таке рішення проголосувало не менше ніж дванадцять суддів Конституційного Суду України.

Розгляд справ у Конституційному Суді України відбувається протягом розумного строку, визначеного законом, розпочинається не більше ніж у тридцятиденний строк від дня надходження відповідного конституційного подання, конституційного звернення. За необхідності додаткового вивчення матеріалів справи Конституційний Суд України може прийняти рішення про подовження такого строку, але не більше ніж на тридцять днів.

Стаття 182. Конституційний Суд України більшістю голосів суддів від загального складу Конституційного Суду України, окрім

випадків визначених цією Конституцією, ухвалює рішення та надає висновки, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Конституційний Суд України при вирішенні справ за конституційними поданнями та конституційними зверненнями пов'язаний попередньо висловленими Конституційним Судом України правовими позиціями.

Стаття 183. Держава забезпечує точне та своєчасне виконання рішень Конституційного Суду України.

Невиконання або неналежне виконання рішень Конституційного Суду України тягне відповідальність, установлену законом.

Стаття 184. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

Регламентом Конституційного Суду України визначаються виключно питання внутрішньої діяльності Конституційного Суду України, окрім тих, які врегульовані законом.

Регламент Конституційного Суду України затверджується спеціальним рішенням Конституційного Суду України, що приймається не менш ніж п'ятнадцятьма суддями Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ XII

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття **185.** Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Народної Ради України Президентом України або за наявності підписів конституційної більшості народних депутатів України.

Стаття **186.** Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори, референдуми та інші форми прямої демократії в Україні» і розділу XII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений двома третинами голосів від конституційного складу Народної Ради України, вважається схваленим, якщо на наступній черговій сесії Народної Ради України за нього проголосувало не менш як три четвертих від конституційного складу Народної Ради України. За підписом Голови Народної Ради України такий законопроект може бути внесений на всеукраїнський референдум для остаточного прийняття відповідно до цієї Конституції.

Стаття **187.** Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори, референдуми та інші форми прямої демократії в Україні» і розділу XII «Внесення змін до Конституції України» подається до Народної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Народної Ради України і, за умови його прийняття не менш як трьома четвертими від конституційного складу Народної Ради України, може бути прийнятий рішенням призначеного Президентом України всеукраїнського референдум, якщо за нього проголосували не менше шістдесят п'яти процентів громадян України, які мають право голосу.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Народної Ради України наступного скликання.

Стаття **188.** Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 189. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Народною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Народної Ради України наступного скликання.

Народна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі схвалювати проект закону про зміну одних і тих самих положень Конституції України.

Стаття 190. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Народною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 185 і 189 цієї Конституції.

РОЗДІЛ XIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття **191.** Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

Стаття **192.** День прийняття Конституції України є державним святом - Днем Конституції України.

РОЗДІЛ XIV ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією до обрання Народної Ради України.

Вибори до Народної Ради України проводяться в останню неділю березня 2016 року.

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня 2017 року.

4. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після проведення виборів Президента України.

5. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цією Конституцією виконують свої повноваження до призначення представників Президента України, але не довше ніж три місяці.

6. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цією Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

7. Генеральний прокурор продовжує виконувати свої повноваження відповідно до цієї Конституції та чинних законів не довше трьох місяців після обрання Народної Ради України.

8. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 144 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.

9. Верховний Суд України і вищі спеціалізовані суди України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.

Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.

Судді місцевих судів продовжують виконувати повноваження до вступу на посаду суддів, обраних відповідно до цієї Конституції. Вибори суддів громадянами районів, районів у містах та міст проводяться не пізніше шести місяців від дня прийняття цієї Конституції.

10. Заволодіння іноземною державою або надання нею дозволу на передачу третім особам на тимчасово окупованих територіях України її власності, власності фізичних і юридичних осіб або іноземних осіб, які законно нею володіли або користувалися і яка підпадала під юрисдикцію України, не має жодних правових наслідків.

11. Усі несправедливо відібрані в Українського народу та незаконно приватизовані об'єкти державної та комунальної

власності підлягають поверненню Українському народу та реприватизації (націоналізації).

Список таких об'єктів затверджується Народною Радою України за поданням Комісії Народної Ради України з питань приватизації не пізніше 15 днів після прийняття присяги двома третинами народних депутатів України за результатами голосування не менш ніж двома третинами народних депутатів України від конституційного складу Народної Ради України.

12. Усі споруджені з порушенням законів України житлові будинки підлягають конфіскації і передачі для проживання громадянам, які перебувають на черзі для отримання житла більше 10 років.

13. Протягом шести місяців після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Народною Радою України або до прийняття цієї Конституції.

15. У разі введення Президентом України воєнного стану на території України або в окремих її місцевостях, проведення антитерористичної операції або на відповідних територіях згідно із законом Президентом України можуть бути створені військово-цивільні адміністрації.

